

M.N.OSMANOVA*filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent əvəzi
e-mail: malehat@inbox.ru***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası**
(Bakı şəh., M.Lermontov küç.,74)**K.VOLFUN “KASSANDRA” VƏ M.SÜLEYMANLININ
“KÖÇ” ROMANLARINDA
TARİXİN MİFOLOJİ REPREZENTASIYASI***Açar sözlər: Krista Volf, Mövlud Süleymanlı, “Kassandra”, “Köç”, tarixin mifoloji representasiyası.**Ключевые слова: Кристиа Вольф, Мовлуд Сулейманлы, «Кассандра», «Кочевье», мифологическая репрезентация истории.**Key words: Ch. Wolf, M. Suleymanly, “Kassandra”, “Resettlement”, the Mythological Representation of History.*

Mif dünyanı, insanın həyat reallıqlarını yaratma funksiyasını daşıyır. O, istənilən mədəni-tarixi hadisənin mənbəyi, insanın mümkün reallıq kimi qəbul etdiyi bütün ideyaların əsasıdır. Başqa sözlə, mif reallığın ideallaşdırılmış, emosional əksidir. Hər bir mədəni-tarixi dövrün insanı reallığın müəyyən obrazında yaşayır, onu təkcə real mühitlə deyil, həm də özünün düşündüyü fikir və ideyalarla eyniləşdirir. Elə bununla bağlı mifoloji düşüncə dünyanın vahid mənzərəsini yaratmaq, insanın bu dünyada düşünüb-daşınması, mövcud olması və yaşam tərzini təsəvvür etmə gücünə malikdir. Bütün tarixi dövrlərdə insan müəyyən mədəniyyətlərdə mövcud olan dəyərlərin mifoloji komponentlərini özündə daşıyır. Elə bu səbəbdən mifoloji düşüncə və təfəkkür müasir dövrün mədəniyyətində nəyinki yox olmur, həmçinin onun yaranmasında da mühüm rol oynayır. XX əsr ədəbiyyatında tarixi gerçəkliyin mifoloji şərhini və təfsirini yeni şəkildə təsvir edən mifologizmlər bu qəbildəndir. Mifologizmlər tarixin təfsiri və şərhində XX əsr bədii ədəbiyyatının obyektini kimi Tomas Mannın “İosif və qardaşları”, Frans Fümanın “Prometey”, “Titanların döyüşü”, Alfred Döblinin “Berlin, Alexanderplatz”, Krista Volfun “Kassandra”, “Medeya” romanlarında əsas təhkiyə strukturu kimi önə çıxır. A.Losev “Mifin dialektikası” əsərində yazır ki, mif tarixi xarakter daşıyır, “mif tarixləşmədir və sadəcə bu və ya digər şəxsi mövcudluğun tarixidir” (10, s. 386).

Müasir alman romanın aparıcı simalarından biri, Almaniyanın bir çox ədəbi mükafatına layiq görülən Krista Volf (Christa Wolf, 1929-2011) yaradıcılığında mifologizmlər tarixi və mədəni-etik problemləri əks edən ən gözəl təhkiyə nümunələrindəndir. Yazıçı qədim yunan miflərini reallığa köçürür və özünün də dediyi kimi “mifdən uyğun məqsədlər üçün istifadə etdiyi nüvəni tapır” (7, s.148). Elə bu səbəbdən yazıçı antik dövrünün sosial-tarixi kontekstini yaradır, Troya hökmdarı Priamın qızı, görücü-kahin Kassandranın düşüncələriylə keçmişdə baş verən faciələri müasir dövrün problemlərinə köçürür. Yunan mifologiyasından məlumdur ki, Kassandra Troyanın süqutunu öncədən görə bilir, lakin ona inanmayan olmur. Troyalılar ona görə Kassandraya inanmırlar ki, o, başqalarının görmək istəmədiyi yalanı görür və xəbərdar edir. Kassandra əvvəlcə olacaqları gördüysə, tədricən onun kökündə gizlənən sosial-siyasi problemləri də dərk edir. O, yalan və hiyləyə nifrət edir, bütün müharibələrin kökündə insanın mənfəət güddüyünü görür. Yalanın insanlar arasında yaranma mexanizmini anlayıb başa düşür və bəşəri faciə kimi dərk edir. K.Volf “Frankfurt mühazirələri” əsərində yazır ki, Kassandra ictimai-siyasi həyatla maraqlanır, öz ana və bacıları kimi evdar qadın olmaq istəmir. Hökmdar qızı səlahiyyətlərindən istifadə edərək kahin-görücü olmaq qərarına gəlir. “Doğmaları artıq doğma deyillər.” “Görmə qabiliyyətinə” görə o, əvvəlcə dəli elan edilir, sonra isə

çox sevdiyi atasının əmri ilə həbsxanaya atılır. O, gələcəyi “görür”, çünki reallığa və onun həqiqətinə cəsarətlə baxır” (7, s.233). Göründüyü kimi K.Volf müasir dünyanın reallığını mif vasitəsilə çatdırır, lakin onun mistik hissəsinə toxunmur. K.Volf əsərində XX əsr Almaniya tarixini təsvir edir, kapitalist və sosialist sistemləri arasında qalan ikiye bölünmüş alman xalqının bugünkü vəziyyətindən bəhs edir. Alman tarixi nəsrini araşdıran T.Vilisova yazır ki, “K.Volfun əsərinə rəasional düşüncənin böhranı, mənəvi-ruhani ənənələrin təftişi, yəni zamanın əlaməti kimi baxılmalıdır. “Kassandra” tarixin mənşəyinin axtarışı, onun “mənəvi yaddaş”ının tələbi ilə reallıqdan uzaq müasir mövcudluğu yenidən dəyərləndirmək deməkdir” (6, s.105). Tədqiqatçının qeyd etdiyi fikirləri nəzərə alaraq onu demək olar ki, əsər ikiye bölünmüş Almaniyanın son vəziyyətinin mifopoetik təsviridir. Yaddaş K.Volf romanının əsas ideyası, alman tarixinin şifrlənmiş kodudur. Görünür elə onun vasitəsilə yazıçı zamanın aktual suallarına cavab axtarır. Y.Lotmana görə “yaddaş mədəniyyət üçün passiv zirzəmi deyil, əksinə onun mətnini yaratma mexanizminin bir hissəsidir” (9, s.201).

Yazıçı da mənəvi yaddaşın köməyi ilə ciddi şəkildə mənəvi problemləri qaldırır, tarixdən dərs almayan xalqların bugünkü durumunu önə çəkir. Özünün “Frankfurt mühazirələri” əsərində də məhz bu vacib məqamı nəzərə almağı və onu diqqətdə saxlamağı tövsiyə edir: “Üstümə götürdüyüm material artıq nəzarətimdən çıxıb. Mən artıq Kassandra obrazı ətrafında dəqiq atmosfer yaratmaq üçün oxumuram, mən onu daxili baxış bucağından göstərmək istəyirəm” (7, s.219). “Kassandra” romanı bir tərəfdən heç kimin inanmadığı görücü-kahinin taleyinə həsr olunursa, digər tərəfdən də müharibə təhlükəsinə qarşı bəşəriyyətə xəbərdarlıq idi. Əsər keçmiş və gələcəklə bağlı, alman xalqının və ümumən bəşəriyyətin taleyi ilə bağlı suallar qaldırır və Kassandranın diliylə şərh olunur. Yazıçı qədim yunan mifini dekonstruksiya edir və almanların və eləcə də bəşər övladının məsuliyyət hissəsinə ehtiyac olduğunu səsləndirir. Düzdür, M.Ştösselin də qeyd etdiyi kimi “obrazlar başqa dövr, nağıl və əfsanələrdən də götürülə bilər” (11, s.171), lakin onun mahiyyəti dəyişməyəcək. Yazıçı tarixi yaddaşı unutmağı tövsiyə edir, amma eyni zamanda da ondan nəticə çıxarmağı səsləndirir.

Kassandra sona qədər ətrafda baş verənləri, öz hiss və həyəcanlarını anlamağa çalışır, ölkəsindəki siyasi vəziyyəti təhlil edir. O, baş verənləri elə təsvir edir ki, sanki olaylar qədim dövrdə deyil, müasir dünyada, müasir insanla baş verir. Nəticədə qədim düşüncənin daşıyıcısı kimi mifin mahiyyəti dəyişir və müasir dünyanın problemləri çənbərinə düşür. Kassandra öz dövrünü və ölkəsinin başına gələn fəlakətlərdən danışarsa da əslində insanın dünya haqqında, özü haqqında yanlış fikirləri və düşüncələrinin olmasını səsləndirir. Müharibələrin gətirdiyi fəlakətləri, insan qırğınlarını var-dövlət uğrunda mübarizəyə bağlayır. Beləliklə, yazıçı mifologizmlər yaradır və mifik dünyanın qəhrəmanları dəyişir, müasir dünyanın problemləri müstəvisində, yeni şəkildə üzə çıxır. Məhz bu səbəbdən Kassandra ilə bağlı mifoloji süjet ikinci plana keçir, onun daxili dünyası, düşüncələri, dünyaya və insanlara münasibəti, mənəvi-ruhani aləmi isə önə çıxır.

Əsərdəki hadisələr Kassandranın baxış bucağında təsvir edilir, Troyanın süqutu onun duyğuları, emosiya və həyəcanları ilə açıqlanır. Kassandra obrazı yazıçının dilmancı kimi hakimiyyət, var-dövlət uğrunda mübarizəni faciə, insan qırğınları ilə nəticələnən mənasızlıq kimi təqdim edir. Kassandra mənasız müharibədə yunan və troyalıların ölümünü öncədən görür. Yazıçı qədim yunan mifini XX əsr Almaniyanın bugünkü tarixi ilə assosiasiyalarda təsvir edir və troyalıların faciəsini alman faciəsi ilə eyniləşdirir. B.Şuler “Fantastik gerçəklik. K.Volfun yaradıcılığında reallıq” əsərində yazır ki, “...mif “Kassandra”nın müəllifinə gerçəkliyə xas olan koqnitiv potensialı açmağa kömək edir” (12, s.4). Həqiqətən də K.Volf mifi yenidən yazır, əgər müasir oxucuya reallıqda inanılmaz, qeyri-mümkün görünürsə, yazıçı onu inandırıcı şərhələrlə izah edir. Yunan-Troya müharibələrinə rəvac verən gözəl Yelena da K.Volfun əsərində yoxa çıxır. Həm yunanlar, həm də troyalıları artıq nəyin uğrunda müharibə apardıqlarını unudur, lakin müharibənin davam etməsi üçün yeni-yeni səbəb tapırlar. Yunan-Troya müharibəsi olacaq bütün müharibələr kimi hakimiyyət, var-dövlət, sərvət uğrunda

mübarizəyə çevrilir. Yazıçı mifi tarixi reallıq kimi təqdim edir və istənilən müharibəni insanın nəfsinə bağlayır. “K.Volf mifə yeni sosial-tarixi koordinatlar sistemi daxil edir” (8, s.21) deyən A.Vorotnikova da haqlıdır, məhz tarixi koordinatları dəyişən yazıçı troyalıların faciəsini onunla bağlayır ki, ölkəni idarə edənlər hər şeydən məlumatlı idi. K.Volf Yelenanın Troyaya gəlib çıxmasını, yolda Misir hökmdarı tərəfindən qaçırılması fikrini irəli sürür. Yazıçıya görə faciə ondandır ki, belə təqdimat hər iki tərəfə uyğun gəlir və müharibə irəlilədikcə onun başlanma səbəbi unudulur, “müharibənin üçüncü ilindən sonra hətta əsgərlər də gözəl Yelenanın göstərilməsini tələb etməyi dayandırdılar” (13, s.48).

Kassandra atası Priama Yelenanın Troyada olmamasını deyir: “Necə gözəl olmasına baxmayaraq onlar qadına görə qan tökməyəcəklər. Tutaq ki, Yelenanın burada, bizdə olmasına inanırlar. Tutaq ki, onları elə yaradılıblar ki, kinlərinə qalib gələ bilmirlər, hökmdara, ərə vurulan yaranı adlaya bilmirlər. Bax, xatırlayıram ki, Pantoya yox deyən kimi, mənimlə düşmən oldu. Lap elə fərz edək ki, müharibə gözəl qadın uğrındadır” (13, s.25). Priamın cavabı sirr pərdəsini açır və gerçəyi, həqiqəti faş edir: “Axtmaq olma, - Priam dedi. Onlara bizim qızılıımız lazımdı. Və bir də Dardanelə rahat çıxış” (13, s.25). K.Volf var-dövlət, hakimiyyət uğrunda mübarizədən yazır, insanların biganəliyinin səbəbini önə çıxarır. Məlum həqiqətlərin gözə alınmamasının, faciə ilə bitməsinin xəbərdarlığını edən Kassandranın həqiqətləri müasir dünyanın problemləri ilə səslənir.

Troyalıları müharibədə həyatlarını itirir, əsir götürülür, amma hökmdarın sarayında həyat öz yolunda davam edir. Yazıçı mifi müasir dünyanın problemləri ilə yenidən işləyir, totalitar quruluşun, ideoloji yalana söykənən siyasi miflərin kütləyə təsirindən bəhs edir. Hakimiyyətin yaratdığı miflər kütlə psixologiyası üçün nəzərdə tutulur və bu şəkildə onları öz iradəsinə tabe edir. Priam insan qırğınlarının qarşısını almır, əksinə müharibənin labüdlüyünü qəbul edir. Elə bu səbəbdən qızı Kassandranın xəbərdarlığını ciddiyyə almır, troyalıları arasında dolaşan yalanı dəstəkləyir.

Yunan qəhrəmanlarından olan hökmdar Menelayın qardaşı Aqamemnonun rəzil ölümünü qabaqcadan görən Kassandra Troyanın süqutundan sonra kənz kimi Spartaya aparılarda onun halına acıyır, onu qorxaq və bədbəxt adlandırır. Kassandra anlayır ki, müharibə Aqamemnona ölümdən başqa bir şey gətirmir. Onun oğlu Orestillərlə ölkəsindən uzaqda, sürgündə yaşayır, qızı qul-kənz ömrü sürür, arvadı isə ona xəyanət edir. “Aqamemnon qorxaqdır” (13, s.34) deyir və qorxaq kimi təqdim edilən Aqamemnon Kassandraya görə arvadından hörmət görməyə layiq deyil. Yunanların qəhrəmanı Aqamemnon ölüm qabağı qorxudan əsir, qatilinə yalvarır, rəzil gününə düşür. Göründüyü kimi, minlərlə insan qanı axıdan qəddar və qisasçıl hökmdar öz ölümünü layiqli qəbul edə bilmir.

Yazıçının Axilles obrazı da mifik qəhrəmandan fərqlənir. Yunan mifoloji qəhrəmanı Axilles “heyvan”, “şərəfsiz”, “ən ağır ölümə gəbərsin, heyvan Axilles!” (13, s.56) epitetləri ilə səsləndirilir. Axilles mifik dünyanın qəhrəmanından daha çox müasir dünyanın insanı kimi dəyərləndirilir: “Axilles və yunanlar deyirlər ki, guya onun anası ilahədir. Bu əfsanəni yaymaq üçün Axilles çoxlu silah və şərəb payladı. Buna şübhə edənlər isə ağır cəzalandı. Axillesin necə cəzalandırması hamıya məlumdur. “Axilles heyvandır!” (13, s.57) Şöhrətpərəst və şəhvət hərisi olan Axillesin rəzil ölümü də oxucunun gözündən yayınmır. O, bir qəhrəman kimi döyüş meydanında deyil, eys-ışrət içində ölür.

Mifoloji süjetin müasir dünyanın problemləri müstəvisinə köçürülməsi hər şeydən əvvəl insanın mənəvi-ruhani dəyərləri dərk etmək vasitəsidir. Müasir dünyanın eybəcərliklərini vurğulayan mifoloji reallıqlar Mövlud Süleymanlının (1943) “Köç” (1980) romanında iki nəslin taleyi ilə həmahəng səslənir. M.Süleymanlı keçmiş və gələcəyi mifik süjetə köçürür, keçmişdə baş verən hadisələrə bu günün müstəvisindən baxır. Beləcə, insanların barış, sülh və əmin-amanlığı üçün hər kəsin üzərinə düşən məsuliyyəti önə çəkir. Əgər K.Volf mifoloji süjetin içində siyasi mifin yaranmasını və onu totalitar quruluşun mifi kimi təqdim edirsə, M.Süleymanlı gerçək dünyanı mifik süjetə köçürür, görkəmli folklorşünas alim M.İmanovun

da qeyd etdiyi kimi “Köç” romanında Keçmiş və İndi sərhədləri məhz mifologizm vasitəsilə aradan götürülür” (3, s.95).

Əsərin ilk sətirləri yuxularında danışan, hadisələri öncədən görən və xəbər verən Qarakəllə nəslinin son nümayəndəsi İmirin yuxularıyla başlayır: “... iri-iri açılan göyümsov gözləri ilə yox, bütün canı ilə görə-görə dünyanın üstüylə addımlayırdı...” (5, s.7). Nağıllardan gələn sirli-sehrli yuxuları və öncəgörmələri altı yaşlı balaca İmiri qeyri-adi edir, ona dəli, xəstə uşaq kimi baxır və belə də qəbul edirlər. Nə qardaşı Bəkir, nə də nənəsi onun yuxularını yoza bilmir, tez-tez huşunu itirməsini başlarına gələn bəla kimi qəbul edirlər. Əgər əvvəllər İmirin öncəgörmələri gecə yuxularında baş verirdisə, sonralar günün istənilən vaxtında o, “xəbərlər” verir, lakin həmişə olduğu kimi ona inanmırlar: “Qana oxşar bir rəng axırdı. İmir ayılana qədər bu yanından baxanda o yanı görünən dünyanı gəzməliydi. Nənəsi də, qardaşı da divarları da, bayırdakı gecənin qaranlığı da indi hava rəngindəydi. İmir indicə nənəsindən, qardaşından, evlərinin divarlarından keçib ayaqlarının ucunda qan yumşaqlığıyla dünyanı gəzəcəkdə” (5, s.7-8).

İmirin üzündəki “yaşlı bir gülüş” qardaşını da, nənəsini də qorxudur, onun görünüşü “sirrə-sehrə oxşayırdı”. Mifik dünyanı özündə gəzdirən İmirin yuxuları xeyir və şərin, qaranlıq və işıqın mübarizəsini əks edir. Onun yuxularında gerçəklə xəyal, yalanla doğru biri-birinə qarışır, baş verəcək fəlakətləri öncədən görür, “hansının yuxu, hansının gerçək olduğunu bilmir” (5, s.15). Qardaşı Bəkir də ona “atam ölənin günü bir qardaşım oldu, o da xəstələndi, dəli kimidi” (5, s.181) deyir. Mifoloji dünyanın personajına çevrilən İmiri heç kim başa düşmür, öncəgörmələrini qəbul etmir, xəstə təxəyyülün qarabasmaları kimi yozurlar. Göründüyü kimi Cassandra və İmir arasında oxşar cəhətlər hər ikisini real dünyadan daha çox, mifik dünyanın sakinləriylə əlaqəli edir. Cassandra Troyanın süqutunu görür və dəfələrlə atası Priama, anası Hekubaya baş verə biləcək faciələrin miqyasını desə də ona inanmır, onu dəli adlandırırlar. Lakin İmirdən fərqli olaraq Cassandra öncəgörmələrini anlayır və başa düşür. Kassandranın faciəsi ondadır ki, “ağlını itirib”, dəli olub damğası ilə yaşayır, “heç kimi” olacaqlardan xəbərdar edə bilmir. “İndi başa düşdüm ki, Allah məni nə üçün nəzərdə tutub. Sən gerçəkləri deyəcəksən, amma sənə heç kim inanmayacaq. Qarşımda mənə inanmalı olan, amma heç nəyə inanmadığı üçün indi də mənə inanmayan “heç kim” dayanmışdı. “Heç kim” də inanmağa qadir deyil” (13, s.16).

Kassandra obrazı bir çox dünyaların kəsişməsində yerləşir və elə bu səbəbdən özündə gerçək və uydurmanın elementlərini daşıyır. O, tək hökmdar qızı deyil, həmçinin kahindir. Elə bu səbəbdən verilən qərarların qəbulunda iştirak edir, sonsuz gücə malikdir. Amma tədricən anlayır ki, onun ətrafında hakimiyyət uğrunda mübarizə gedir və bu qorxulu mübarizə faciə ilə bitəcək. Elə bu səbəbdən Cassandra dərin psixoloji böhran keçirir. İmir də yuxuda Qarakəllə nəslindən olan Bəyimmin Qanıqoğulu Siracla qoşulub qaçmasını görür, lakin yuxuda gördüklərini anlada bilmir. Olacaq hadisələri qabaqcadan görən İmirə xəstə, dəli damğası vurulur.

Yunan-troyalılar arasında gedən on illik müharibə ilə M.Süleymanlının “Köç” romanındakı Qarakəllələr və Qanıqoğulları arasında gedən düşmənçilik eyni qəbildəndir: “Üç yüz ildən çox idi ki, Qarakəllə kökü ilə Qanıq nəslinin arasında qan axırdı. Üç yüz il idi, iki kök arasında döyüşlər gedirdi. Üç yüz il idi ki, yan-yana, qırıla-qırıla, təzədən cücərə-cücərə yol gəlirdilər” (5, s.17).

Əsərin altı yaşlı personajı İmir qeyri-adidir. İmirin yuxuları, olacaq əhvalatları qabaqcadan bilməsi onu Cassandra obrazına yaxınlaşdırır. O, da mənəvi təmizliyin, haqqın və ədalətin dilmancı kimi çıxış edir. Əgər Kassandranın xəbərdarlığı sona qədər ciddiyyə alınmırsa, İmir üç yüz il əvvəl elindən-obasından getmiş Qarakəllələrin geri dönməsini görür, ona inanır. İmirdən fərqli olaraq soy-kökü olan Qarakəllələrin faciəsi ondadır ki, onlar heç nəyə inanmırlar. Mənəvi dəyərlərini itirən, var-dövlət uğrunda mübarizə aparən insanlarla birgə yaşayırlar. Böyük Qarakəllə nəslə yersiz düşmənçiliyin qurbanına çevrilir, torpaq, sərvət uğrunda mübarizədə bitib-tükənirlər. İmirin atası Göyüş sonuncu Qarakəllə nəslinin nüma-

yəndəsi kimi Qanıqoğulları tərəfindən qətlə yetirilir, hər an ölüm qorxusu ilə yaşayan qardaşı Bəkir qız paltarında böyüyür. Nəsildən-nəslə keçən düşmənçilik hər iki nəslin faciəsinə çevrilir. İmirin həsrətlə gözlədiyi, yuxularında ona əyan olan əcdadlarının qayıtması səhnəsi yazıçının üç yüz il davam edən faciəni tarixi-sosial müstəvidə həll etməsinə cəhddir. Görkəmli Azərbaycan şairi B.Vahabzadənin haqlı olaraq “Bu roman hər şeydən əvvəl xalqımızın yüz illərdən bəri keçib gəldiyi yolların tarixi, adət və ənənəsinin, köçəri ruhunun bədii etnoqrafiyasıdır” (1) kimi təqdimi də nəzərdən qaçmamalıdır. M.Süleymanlı tarixi mifə köçürür, onu müasir dünyanın nəzərləri ilə təqdim edir. Mifik dünya ilə real dünyanın vəhdətində yazıçı öz mənafeyini hər şeydən üstün tutan, torpaq və var-dövlət uğrunda mübarizə aparan iki tayfa arasındakı nifaqı acı gerçəklik kimi təqdim edir.

İmir obrazı mifoloji dünyanın fəlsəfi diapazonunun nüvəsi rolunda çıxış edir. O, ağıl və hissin, qorxu və mərdliyin, yalan və doğrunun, xeyir və şərin qarşıdurmasında mifin universallığı ilə insan həyatının konkretliyini tərənnüm edir. Beləcə, yazıçı mifik aləmin köməyi ilə dövrünün sosial və mənəvi problemlərini önə çəkir. Qarakəllə və Qanıq nəslində gedən üç yüz illik düşmənçiliyin və qan davasının boş, mənasız və yersiz olduğunu səsləndirir. M.Süleymanlı yaradıcılığını tədqiq edən S.Salahlı haqlı olaraq yazır ki, “Əsər iki tayfa arasında qan düşmənçiliyində davam edən tarixdir. Sadəcə, Qanıq tayfası mental olaraq xəyanət yolunu, Qarakəllələr isə milli dəyərlərə sədaqət yolunu tutur” (4, s.87).

Qanıq nəslinin ağsaqqalı Dursun ağanın ölümü, bir pisliyin can verməsi, dünyada olan bütün şər qüvvələrin nəhayət ki, sona yetəcəyinin inamı kimi səslənir: “Qanıq nəslinin ağsaqqalı Dursun ağa üç gün idi can verə bilmirdi. Üç gün idi bağırırdı. Əyriqar yaranışından belə qorxunc səs eşitməmişdir...Canı gəlib boğazına yığışmışdı, səsi də ona görə belə qorxunc idi. Pişiklər bu səsin qorxusundan ağaca dırmaşmışdı, atlar kişnəyə-kişnəyə kəndi dörd dolanırdı. Çayın suyu damar-damar olub dörd yarılmışdı. Dursun ağa dilini bağlayıb acından öldüyü atları görürdü. Qarakəllə kökünün duzlaq daşlarına ağı töküüb qırdığı sürüləri görürdü. Atla ayaqlatdığı uşaqları, qarnını yırtdığı qarıları, yediyi haramları görürdü, ona görə də ölə bilmirdi. Dursun ağanın ruhu it olmağa hazır idi..” (5, s.35). Üç yüz il davam edən qan düşmənçiliyinin kökü də çoxdan unudulub, iki nəslin nümayəndələri artıq savaşın hansı səbəbdən başlanmasını belə xatırlamır. Amma yersiz dava-dalaş, səbəbsiz qətlər davam edir, yeni-yeni bəhanələr yaradılır, beləcə, qan düşmənçiliyinə bəraət qazandırılır: “İki kök arasında neçə il idi beləcə güllə səsləriylə danışıq gedirdi. Çayların balığı, Ov dərəsinin maralı, ceyranı, aslanı, qaplanı su kimi hiss olunmadan sovlub azalırdı. Bir yaz cücərib çıxan otlar-çiçəklər vardı ki, o biri yaz torpaqdan baş çıxarmağa qorxurdular” (5, s.119).

Göründüyü kimi əgər K.Volf mifi tarixi reallıq kimi təqdim edirsə, M.Süleymanlı tarixi reallığı mifik dünyaya köçürür, hadisələrə mifik don geyindirir. Amma bütün hallarda o, tarixdən dərs almayan xalqların aqibətini iki nəsil arasında gedən qan düşmənçiliyinin əksi kimi dəyərləndirir. Ədəbiyyatşünas alim A.Hüseynovun da dediyi kimi “...öz mənafeyini üstün tutma, daxili yadlaşma, nəhayətsiz nifaqlar xalqı zəif salır, milli ruhu söndürür” (2, s.184).

Ədəbiyyat

1. Vahabzadə B. “Köç” haqqında. Ədəbiyyat və incəsənət. 10 iyul, 1981
2. Hüseynov A. Nəsrimiz və keçmişimiz // “Azərbaycan” jurnalı. 1982. №9, s.173-190.
3. İmanov M. Müasir Azərbaycan nəsrində psixologizm.(60-70-ci illər). – Bakı: Elm. 1991. 116 s.
4. Salahlı S. 1960-1980-cı illər Azərbaycan nəsrində psixologizm: Mövlud Süleymanlının yaradıcılığı üzrə. Filol. elm. üzrə dissertasiya. –Bakı. 2005. 131 s.
5. Süleymanlı M. Köç. Roman və povestlər.– Bakı: Yazıçı. 1984. 278 s.
6. Вилисова Т. Немецкая историческая проза 70-80-х гг. XX века. Поэтик ажанров: Диссертация канд. филол. наук.–Пермь. 2005. 204 с
7. Вольф К. Франкфуртские лекции. От первого лица.– Москва: Прогресс, 1991. 416 с.

8. Воротникова А. Миф в романе К. Вольф «Кассандра». Автореферат диссертации кан. филол.наук. –Воронеж. 2001. 24 с
9. Лотман Ю. М. Память в культурологическом освещении // Изб. ст.: в 3 т. Т. 1. – Таллин, 1992. с.200-202.
10. Лосев А. Диалектика мифа. – Москва: Мысль. 2001.558 с.
11. Stössel M. Geschichte der deutschen Literatur.Учебник. Москва: Высшая школа. 1984. 264 s.
12. Schuler B. Phantastische Authentizität. Wirklichkeit im Werk von Christa Wolf. Frankfurt: Peter Lang GmbH. 1989. 230 s.
13. WolfCh. Kassandra. Luchterhand Literaturverlag GmbH. 1995. 156 s.

М.Н.Османова

**Мифологическая репрезентация истории
в романах Кристи Вольф «Кассандра»
и Мовлуда Сулейманлы «Кочевье»
*Резюме***

В статье проводится сравнительно-типологический анализ мифологической репрезентации истории в романах К.Вольф «Кассандра» и М.Сулейманлы «Кочевье», дающих новое мифологическое объяснение и интерпретацию исторической действительности в литературе XX века. Выясняется, что в то время, как К.Вольф видит возникновение политического мифа внутри мифологического сюжета, представляет его в качестве мифа тоталитарного режима, М.Сулейманлы переносит реальный мир в мифологический сюжет. Оба писателя изображают мифический мир сквозь призму проблем действительности и выдвигают на передний план трагедии народов, не сумевших извлечь выводов из истории. Автор статьи также рассматривает историческую память в романах «Кассандра» и «Кочевье» через мифопоэтику, как идейно-тематическую проблему.

M.N.Osmanova

**The Mythological Representation of History in the Novels “Kassandra”
by Ch. Wolf and “Resettlement” by M. Suleymanly
*Summary***

In this article comparative-typological analysis of mythological representation of history is made in the novels “Kassandra” by Ch. Wolf and “Resettlement” by M. Suleymanly, which give a new mythological explanation and interpretation of historical reality in the XX century literature. It turns out that at that time Ch. Wolf explains the political myth occurrence inside mythological plot, shows it as totalitarian regime myth, M. Suleymanly transfers the reality into mythological plot. Both writers represent mythical world through the real life’s problems and bring to the fore peoples’ tragedies which were not able to draw conclusions from the history. The researcher also considers the historical memory in “Kassandra” and “Resettlement” novels through the mythopoetry, as idea and thematic problem.

Rəyçi: filol.e.d., prof. H.Ə.Əliyeva

Redaksiyaya daxil olub: 13.06.2022